

Hur dopningen blev ett idrottsproblem

En gestaltning av dopningsfrågan i de olympiska spelen utifrån två fallstudier

Björn Sandahl

Södertörns högskola

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/sandahl/sandahl1080606.html
(ISSN 1652-7224), 2008-06-06

Copyright © Björn Sandahl 2008. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Bruket av prestationshöjande medel i samband med idrott är lika gammalt som idrotten självt. Redan de gamla grekerna sågs ha hjälpt sina atleter att uppnå bästa möjliga resultat genom speciella dieter och behandlingar. Man ska också ha experimenterat med olika gifter extraherade ut fikon och svamp. Här om vittnar filosofen Filistratos och läkaren Galenos, och man kan finna referenser i Iliaden och Odyssén. Exempelen är många, och handlar väl i grunden om en synnerligen mänsklig motsättning, den mellan ambition och lättja, mellan citius, altius, fortius och att spara på krafterna för kommande stordåd. I denna ambivalens mellan olika drifter ligger en viktig del av förklaringen till människans framsteg under hela civilisationsprocessen. Inom den tidiga idrotten handlade det i stor utsträckning om att överhuvudtaget orka, som i de engelska gångtävlingarna som på 1870-talet kunde pågå i en vecka över en sträcka på 80 mil (då hjälpte opium) eller de populära sexdagarsloppen på cykel (nitroglycerin spädde på krafterna). Vi har i dessa spalter kunnat läsa Fred Lortz, som plockade hem maratonguldet i de olympiska spelen i St. Louis genom att åka bil halva sträckan. Han avslöjades dock, och segern tilldömdes istället Thomas Hicks, som klarat av att ta sig i mål med hjälp av stryknin och konjak. Bilturen var fusk, men dopning var inget problem.

De olympiska spelen har blivit skådeplats för ett antal uppmärksammade dopningsfall – mest känt är väl Kanadas 100-meterslöpare Ben Johnson, Söul 1988 – och OS är också en viktig arena för kampen mot dopning. Men så sent som 1968, då OS gick i Mexiko City, var det fortfarande tillåtet att dra i sig ett par starköl innan skyttemomentet i modern femkamp, för att lugna nerverna. Men bara ett par, och tävlingsledningen kunde vara nog så sträng om gränsen på 0,4 promille överskreds. Det fick svensken Hans-Gunnar Liljenwall erfara. Genom att inte hålla reda på hur mycket han verkligen drack blev han den förste någonsin som diskvalificerades för bruk av dopningspreparat vid olympiska spel, vilket också medförde att Sverige fråntogs lagbronset. Liljenwall är ett av två svenska fall av dopning i OS som Björn Sandahl studerar och analyserar i sin artikel; den andra är brottaren Tomas Johansson, som ertappades med anabola steroider i kroppen i Los Angeles-spelen 1984 och blev av med sin silvermedalj. Sandahl är speciellt intresserad av hur den svenska medierapporteringen förändrades under de 16 år som förflöt mellan Liljenwalls och Johanssons dopningsavslöjanden, och han har läst Aftonbladet och Expressen för att få ett mått på synen på dopning i den svenska idrottsföretligheten. Trots att undersökningen omfattar bara två fall, kan Sandahl dra flera intressanta slutsatser om såväl dopningens som idrottens utveckling, även bortom 1984.

---

1 Denna artikel är en förkortad och delvis omarbetad version av "Offret, slarvern och fuskaren", en fallstudie om tre dopningsfall som presenterades i den Svenska idrottshistoriska föreningens årsbok *Idrott, historia och samhälle* 2003. Texten har omarbetats för att få en tydligare orientering mot de olympiska spelen.

Inledning

Dopningen har en lång historia, från antiken och framåt, men fenomenet som problem betraktat är relativt sentida, både vad gäller internationell och nationell idrott. De första regelverken som försökte definiera och förbjuda dopning kan dateras till 1960-talets mitt. Under 1960-talets början inträffade en serie incidenter vilka aktualiserade frågan med följd att ett intensivt anti-dopningsarbete initierades. Under denna period skapades IOK:s medicinska kommitté (1962), och dopningstester i Tour de France (1966), VM i fotboll (1966) och under de olympiska spelen i Mexico City 1968 genomfördes.¹ Civil lagstiftning mot dopningsbruk infördes först i Belgien och Frankrike 1965. Tre år senare, till sommarspelen i Mexico City, antogs det första regelverket mot dopning i de Olympiska spelen (OS).²

Länge ansågs dopningsbruk inom idrotten vara en relativt marginell företeelse. Men flera studier under 1960-talet visade att bruket var utbrett, i synnerhet i kraftsporterna. Vidare spred sig med tiden ihärdiga rykten som gjorde gällande att direkt statsfinansierad dopning förekom bakom järnridån, i östblocket. Detta ledde med tiden till en allt striktare hållning i dopningsfrågor där alltför preparat kom att förbjudas.³ Under 1970-talet vidgades anti-dopningsarbetet och även anabola steroider kom att klassas som dopningspreparat. Under 1980-talet breddades fältet ytterligare genom förbud av bloddopning. Dopningsfrågan aktualiserades ytterligare av Ben Johnson-skandalen och östblockets fall 1989, som visade att den intensiva ryktesspridning som florerat gällande statsfinansierad dopning i Östeuropa visade sig vara befogad.⁴

Utifrån det som sagts ovan kan konstateras att antidopningsarbetet var något som mer eller mindre tvingades på idrottsrörelsen. Därefter förefaller frågan bara ha växt i omfattning för att i dagsläget ha blivit en trovärdighetsfråga som riskerar att knäcka den internationella toppidrotten. Detta reser en serie frågor gällande attityden till dopningen inom idrotten under perioden. Jag skall i denna artikel, utifrån två exempel, visa på hur attityderna till dopningsfrågan förändrades under 1960- till 1980-talet och försöka ge några förklaringar till varför så skedde. Perspektivet är svenskt. De två exemplen utgörs av:

- Hans-Gunnar Liljenwall, 1968: Hans-Gunnar Liljenwall har den tvivelaktiga äran av att vara den förste som någonsin diskvalificerades för bruk av dopningspreparat i de olympiska spelen. Orsaken var en för hög alkoholhalt i blodet under skjutningen i modern femkamp i Mexico City 1968. Diskvalificeringen av Liljenwall ledde till att det svenska laget i modern femkamp blev av med den bronsmedalj de erövrat under spelen.
- Tomas Johansson, 1984: Brottaren Tomas Johansson ertappades under Los Angeles-OS 1984 med att ha tagit anabola steroider i samband med tävlingarna. Preparaten skulle enligt uppgift från honom själv ha inhandlats vid de Europeiska mäster-

1 André-Sandberg, Åke, *Doping*, Stockholm (2003), s 35-36 + 40-41 och Ljungqvist, Arne, "Doping förr, nu och i framtiden", *Studier i idrott, historia och samhälle*, Red: Norberg, Johan, Stockholm (2000), s 110-111.

2 André-Sandberg (2003), s 35-36 och Ljungqvist, Arne, "Doping förr, nu och i framtiden", *Studier i idrott, historia och samhälle*, Red: Norberg, Johan, Stockholm (2000), s 110-111.

3 André-Sandberg (2003), s 36-37 och Senn, Alfred E., *Power, Politics and the Olympic Games*, Champaign Ill. (1999), s 228.

4 André-Sandberg (2003), s 42-45.

skapen i Jönköping samma år. Följden av avslöjandet blev att han diskvalificerades och fråntogs den silvermedalj han erövat.

Valet av exempel motiveras med att de utgör två av svensk idrotts mest välkända dopningsfall. För att följa händelserna har de svenska kvällstidningarna Aftonbladet och Expressens skrivelser om händelserna analyserats. Urvalet av tidningar motiveras dels av utrymmesmässiga skäl, dels för att dessa tidningar haft stor läsekrets och spridning över hela landet. Dessa tidningars skrivelser kan således anses ha haft en normerande betydelse för hur händelserna uppfattats bland svenskar i gemen.

Undersökningen är av tentativ karaktär och urvalet är därför starkt begränsat. Förklaringsvärdet i jämförelsen begränsas av antalet undersökta fall, främst därför att de omständigheter som rådde kring respektive dopningsavslöjande rimligen får stora konsekvenser för hur man rapporterade om händelsen. Ändå borde det, med detta i åtanke, vara möjligt att även utifrån detta begränsade källmaterial notera några betydande trender i utvecklingen.

2. Fallstudie

2.1 Fallet Hans-Gunnar Liljenwall, Mexico City 1968

Inför 1968 års olympiska spel i Mexico City var anti-dopningsarbetet i sin linda. De första internationella testerna hade genomförts vid Tour de France och under VM i fotboll två år tidigare, 1966. Året därpå, 1967 sattes ett antal medel upp på IOK:s medicinska kommittés lista över förbjudna preparat, bland annat alkohol.⁵ Och det var just alkohol som skulle stå i centrum för fallet Hans-Gunnar Liljenwall, de olympiska spelens första dopningsfall och det enda under 1968 års spel.

Liljenwall tävlade i modern femkamp, där grenen skytte ingår. Skyttarna hade en lång tradition av att nyttja alkohol före tävlingarna då det ansågs höja prestationsförmågan. Detta var ingen hemlighet och i kvällspressen påpekade bland andra guldhoppet Björn Ferm att alkohol ingick i förberedelserna inför tävlingarna. Detta verkade inte vara något kontroversiellt. Ferm själv kommenterade det hela med att han gärna skulle överskrida den tillåtna gränsen, 0,4 promille, då detta skulle förbättra hans prestationer ännu mer.⁶ Aftonbladet kommenterade inte uttalandet i någon negativ mening. Artikeln rubriksattes ”Ferm har egen guldmedicin – Starköl stärker nerverna” och det enda uttryck för oro var en kommentar om att han fick passa sig så han inte överskred den tillåtna gränsen. Skyttar som diskvalificerats av detta skäl var tydligen inte helt ovanligt.⁷

Liljenwall var inget undantag. Han var känd som ”grabben som alltid misslyckades i de stora tävlingarna” och hade kommit med till OS i Mexico City mest som ett komplement i lagstriden. Han hade överraskat i den individuella skjutningen där han presterade ett remar-

5 André-Sandberg (2003), s 41.

6 En intressant anmärkning i sammanhanget är att begränsningen av mängden alkohol som fick intagas före skjutningstävlingar härrörde redan från 1962, alltså långt tidigare än de generella olympiska bestämmelserna. Orsaken till detta är enligt uppgift att en bakfull österrikisk skytt, dagen efter en vild fest, under skjutningen höll på att avrätta några markörer (funktionärer) i skyttegraven när han var i färd med att försöka träffa måltavlan. Se: Aftonbladet, 23 oktober 1968, - *sen kan det bli svenska medaljer igen...*

7 Aftonbladet, 15 oktober 1968, *Ferm har egen guldmedicin – Starköl stärker nerverna.*

kabelt bättre resultat än under VM föregående år. Orsaken till detta var enligt honom själv ölen:

Jag hällde i mig ett par starköl strax före starten, skrattar han. Ett knep som alla femkampare använder inför skyttemomentet. Två starköl klarar promillegränsen precis och lugnar upphetsade magnerver.⁸

Uttalandena från Ferm och Liljenwall rön te viss uppmärksamhet. En annan femkampare, P O Nilsson, menade att uttalandena, ifall de var sanna, av oacceptabla. Nilsson tog dock inte för allvarligt på skrivierna: ”Jag tror det är en ploy. Grabbarna menar inte vad de har sagt. Det är en jargong som de använder sinsemellan. Det är inget att tro på.”⁹

Men det var ingen ploy. Ett par dagar senare avslöjas att det svenska laget riskerade att bli av med sitt lagbrons i femkamp. Och det var just öldricken före skjutmomentet som var orsaken. En av de tre svenska tävlande visade sig ha en alkoholhalt i blodet som överskred den tillåtna gränsen på 0,4 promille.¹⁰ Beskedet bemöttes i det svenska lägret med upprördhet och förvirring men snart gav sig Liljenwall tillkänna och erkände att han hade inmundigat två starköl före skjutningen. Han gav följande förklaring, efter att först ha konstaterat att han och de andra femkamparna testats med liknande mängd alkohol tidigare, utan att överskrida promillegränsen:

Jag har bara två förklaringar att ge, om det skulle varit jag som ”syndat”:

1. Det mexikanska starkölet var starkare än det vanliga svenska starkölet;
2. Jag måste ha druckit något lite mer än vad jag klarat för provet.

[...]

Jag vet inte om Hasse Jakobsson¹¹ drack något starköl före skjutningarna. Jag kan bara tala för mig själv. Jag drack ungefär två flaskor ca en halvtimme innan tävlingarna började. Skjutningen varade sedan omkring en timme. Provet togs alltså drygt en och en halv timme efter det jag druckit ölet.¹²

Liljenwall var noga med att inflika att det inte förekommit någon starksprit i sammanhanget och gav allmänt intryck av att detta inte var så mycket att uppröras över. Det var ju något alla femkampare sysslade med. Samma intryck gav Wille Grut, internationella femkampsförbundets sekreterare, och Sven Thofelt, ordförande i samma förbund, i en artikel i Expressen samma dag. Man uppgav att man skulle förvånas mycket ifall detta ledde till att Sverige fråntogs medaljen.¹³

Inledningsvis verkade det också så. Följande dag rapporterades i kvällstidningarna att Sverige sannolikt skulle få behålla sin medalj. Orsaken uppgavs vara att de läkare och

8 Aftonbladet, 16 oktober 1968, *Matematiska snillet Liljenwall har redan räknat ut hur det går*. Noteras i sammanhanget bör att Liljenwall enligt omgivningen ansågs ha svaga nerver och ofta föll igenom i tävlingssammanhang av denna orsak.

9 Aftonbladet, 17 oktober 1968, *Tar Ferm guld i dag tack vare starkölet?*

10 Expressen, 22 oktober 1968, *Svensk femkampare hade sprit i kroppen – Öl före skjutningen kostar oss bronset?*

11 Jakobsson och tidigare nämnde Ferm var de två andra medlemmarna i laget. Ferm var dock aldrig misstänkt för dopning.

12 Expressen, 22 oktober 1968, *Liljenwall erkänner: jag drack två starköl*.

13 Expressen, 22 oktober 1968, *Femkampsledare: Det ordnar sig...*

sjukvårdare som genomfört dopningskontrollen slarvat till den grad att de brutit mot flera föreskrifter. Bland annat skulle provrören ej ha förseglats och istället för de föreskrivna två proven togs endast ett. Det prov som först troddes tillhöra Liljenwall, och som innehöll 0,7 promille alkohol, visade sig tillhöra en australier!¹⁴ Det svenska lägret hejade raskt på denna förklaring och menade att en förväxling måste vara orsaken. Den svenska truppen lämnade därefter Mexico och reste hem som bronsmedaljörer.¹⁵

Ärendet utreddes dock vidare av IOK:s medicinska experter som beslöt att låta frågan gå vidare till Internationella femkampsförbundet, där flera svenskar (Grut och Thofelt) satt i ledande positioner. Det svenska lägret var optimistiska inför avgörandet.¹⁶

Allt detta gjorde att utslaget kom som en chock. Efter inrådan från Sven Thofelt bestämde sig IOK:s medicinska kommitté för att inte godkänna Liljenwalls dopningsprov. Som en följd diskvalificerades hela det svenska laget och bronsmedaljen gick istället till Frankrike.¹⁷ Liljenwall blev förkrossad och annonserade att han som en följd av händelserna drog sig tillbaka från elitidrotten för att satsa på en civil karriär.¹⁸ Det hela ledde också till protester från svenskt håll. Sveriges Olympiska Kommitté menade att de var orimligt att diska laget på så lösa grunder. Man visade på att samtliga inblandade förnekade att de druckit mer än två öl och att sådan mängd inte kunnat ge den uppmätta mängden alkohol.¹⁹ Även de svenska ledarna argumenterade för att något misstag måste ha legat till grund för resultatet av dopningsprovet.²⁰

Den svenska pressen utfällde ingen dom över Liljenwall. Istället framställdes han som en ordningsam och tillbakadragen person som vanligen betedde sig skötsamt. Det hela framställdes istället som en tragisk olyckshändelse.²¹ Detta blidkade dock inte IOK. Diskvalificeringen kvarstod och det svenska laget fick skicka tillbaka sina medaljer.

Liljenwall-fallet är intressant. Det är tydligt att Liljenwall utmålas som ett offer i kvällspressen, av flera skäl: Grunderna för diskvalificeringen är för hög halt alkohol i blodet, i en idrott ökad för att dess deltagare flitigt brukar denna stimulantia i samband med skytte. Liljenwall diskvalificerades således för något samtliga övriga deltagare gjorde, han gjorde det bara ”lite för mycket”.

Oklarheter existerade gällande mätningen av alkoholhalten. Läkare och ledare intygade att den uppmätta halten ingalunda var rimlig med tanke på det intag av alkohol som förekommit. Slarvet i samband med testningen ledde också till att flera aktiva och ledare utgick ifrån att en förväxling hade skett. Följande kommentar är typisk för hur kvällspressen hanterade frågan:

Idrotten har sina egna hårda lagar. En skötsam och av alla uppskattad idrottsman som Hans-Gunnar Liljenwall blir prickad för livet som en suput bara för att han ville lugna ner sina skyttenerver med två flaskor öl. Är detta vettigt?²²

14 Expressen, 23 oktober 1968, *Blixtmöte om doping i OS – Svensken som drack öl får behålla sin medalj*.

15 Aftonbladet, 23 oktober 1968, *Hans-Gunnar Liljenwall: Någon måste ha gjort en förväxling*.

16 Aftonbladet, 24 oktober 1968, *Öl-fallet avgörs av en svensk guldhjälte*.

17 Expressen, 25 oktober 1968, *Hemskt säger doktorn* och Aftonbladet, 25 oktober 1968, *Svensk fäller domen ensam idag*.

18 Expressen, 25 oktober 1968, *Liljenwall slutar nu – för familjens skull*.

19 Aftonbladet, 25 oktober 1968, *Idag får svenskarna beskedet – Skicka tillbaka medaljerna*.

20 Aftonbladet, 25 oktober 1968, *Svensk ledare talar fortfarande om misstag* och Expressen, 25 oktober 1968, *Svenske lagledaren: Misstag med ölet*.

21 Expressen, 25 oktober 1968, *Hemskt säger doktorn*.

22 Expressen, 25 oktober 1968, *Svensk fäller domen ensam idag*.

Liljenwall framställdes således som en skötsam och hederlig person som antingen gjort ett misstag eller, troligare, fallit offer för en oförrätt. Han svartmålad inte i pressen och inte heller skuldbelades han för sitt handlande i någon större utsträckning. Samtliga inblandade verkar mer ha varit rädda att framstå som suputer än som fuskare.

2.2 Fallet Tomas Johansson, Los Angeles 1984

Inför 1984 års Olympiska sommar spel i Los Angeles fanns stora förhoppningar på den lovande brottaren Tomas Johansson, 22 år gammal, från Haparanda. Brottningsstävlingarna blev också framgångsrika, Johansson förlorade i finalen och erövrade därmed silvermedaljen i klassen supertungvikt. Hela Haparanda jublade över Johanssons, bygdens sons, be-drift. De 23:e sommarspelens första dopningsfall var ett faktum.

I takt med att nyheten kablades ut var Johansson mycket snabb med att erkänna att han tagit förbjudna preparat. Gällande sin egen skuld var han dock mer otydlig. Johansson var snabb med att påpeka att han inte var den enda som tog preparat, i själva verket var det som gjorde honom unik det faktum att han åkt fast:

– Men mest av allt, säger han i en specialintervju med Expressen, grubblar jag på hur alla andra kan klara sig!

Alla andra...?

– Ja, fortsätter han, det är lika bra att jag lägger korten på ordet och berättar om att fusk som förekommer. Det vill säga det jag själv sett.

[...]

– Och en sak till: jag känner mig inte så fruktansvärt usel, trots allt. Eftersom jag vet att konkurrenterna fuskar lika mycket som jag. Skillnaden är att jag åkte dit!²³

Men i en fråga kände Johansson skuld. Han hade inför tävlingarna fått ett enormt stöd från sin hembygd. När det visat sig att han inte haft råd med en sparringpartner gick, enligt uppgift, medborgare i Haparanda själva in och betalade de 30 000 kr som behövdes för att hyra in den bulgariske brottaren Alexandar Tomov för ändamålet. Detta uppmärksammade snabbt pressen som i samband med dopningsavslöjandet såg till att publicera intervjuer med bland andra Johanssons far i tidningarna.²⁴ Det var också i denna fråga Johansson uttryckte ånger, han kände att han hade svikit dem som ställt upp för honom.²⁵ Johansson var således ett klassiskt exempel på en fuskare som kände skuld, inte för att han medvetet hade fuskat, utan för att han hade åkt fast. Det var nämligen inte någon tvekan om att det var fråga om ett medvetet fusk; Johansson erkände inför pressen utan omsvep att han hade köpt de förbjudna preparaten under brottnings-EM i april 1984 av en rumänsk brottare som lovat att medlen skulle gå ur kroppen på ett par veckor.²⁶

Kanske var det också därför som pressen valde att inta en hård hållning i fallet. I en krönika i Expressen gick exempelvis reportern Thomas Malmquist till hårt angrepp mot Johansson och brottningsporten i en krönika som bar titeln Vi tar guld i "fusk-OS":

23 Expressen, 6 augusti 1984, "Det är inte ett dugg synd om mig".

24 Expressen, 6 augusti 1984, "Herregud, som om man inte varnat honom tillräckligt".

25 Aftonbladet, 6 augusti 1984, OS-extra.

26 Expressen, 6 augusti 1984, "Herregud, som om man inte varnat honom tillräckligt" och Expressen, 6 augusti 1984, "Det är inte ett dugg synd om mig".

Haparanda-Johansson hade petat i sig anabola steroider, visade dopingprovet. Han fråntas medaljen, och det gläder mig. Ännu en svensk fuskare, ännu en svikare.

Vi börjar bli riktigt duktiga i detta OS, alla vi genompräktiga svenskar som tror att världen är Sverige och styrs från torget i Grönköping och har givna svar på alla de frågor. Nu leder vi de här 23:e olympiska spelen i mygel och fusk, än så länge i alla fall. [...]

Jag menar så här: vem kan ta en idrott på allvar när man vet att de flesta tar eller har tagit otillåtna preparat? Inte jag, åtminstone. Tyngdlyftningen leder just nu överlägset, om vi undantar de verkliga superproffsen i denna idrottskriminella bransch, det vill säga kroppsbyggarna [...], men brottningen är säkert inte långt efter.²⁷

Samtidigt fylldes också tidningarna av rapporter om hur vänner, ledare och kollegor visade sympati för Johansson. Han framställdes i tidningarna som en trygg norrlänning som begått ett misstag, någon menade till och med att han blivit lurad, i ungdomligt oförstånd.²⁸ Även om det stod klart att Johansson agerat medvetet fick han alltså i svensk press ett inte obetydligt mått av sympati. Men detta innebar inte att man i pressen hade förståelse för Johanssons agerande, snarare framställdes han som korkad. Aftonbladets krönikör, Nic Åslund, skrev exempelvis att han inte kunde begripa hur någon:

... efter all den propaganda mot doping och alla varningsrop och varnande exempel vi haft tidigare i Sverige kan gå och göra något så urbotat dumt. Alla vet att bruket av anabolasteroider obarmhärtligt avslöjas i de obligatoriska testerna i stora mästerskap. [...]

Jag kan heller inte förstå att det finns så många idrottsutövare som betraktar en olympisk seger som något så viktigt att den är värd att offra både hedern och i värsta fall hälsan för.²⁹

Men pressen såg även ett större mönster i det inträffade. I Expressen argumenterade P.O. Enquist, genom en historisk jämförelse, för att Johansson var ett barn av sin tid och av idrottens idé. Enquist menade att logiken i den moderna tävlingsidrotten, och dess stortävlingar, var prestationsförbättringar framför allt och att både Johansson och dopningsproblematiken var ett barn av denna utveckling.³⁰ Expressens krönikör Thomas Malmquist var inne på samma spår och menade att bruket av anabola steroider var vitt utbreddt och att det var lätt att undvika dopningstesterna bara man slutade i tid.³¹ Expressen riktade också kritik mot Riksidrottsförbundets dopningskommission som förhindrat att samtliga i den svenska OS-truppen testades före avresa.³²

Tongångarna i fallet Johansson var hårda. Hans agerande fördömdes och ansågs obegåvat på gränsen till korkat. Expressen var den mer aggressiva tidningen i sina fördömanden men Aftonbladets krönikörer var inne på i stort sett samma spår. Johansson själv utmålas

27 Expressen, 6 augusti 1984, *Vi tar guld i "fusk-OS"*.

28 Expressen, 6 augusti 1984, *"Herregud, som om man inte varnat honom tillräckligt"*, Aftonbladet, 6 augusti 1984, *"Vi måste ta hand om honom"* och Aftonbladet, 7 augusti 1984, *Haparandaborna välkomnar sin förlorade brottarson*.

29 Aftonbladet, 6 augusti 1984, *Jag tycker så synd om dig, Tomas*.

30 Expressen, 7 augusti 1984, *Vems barn är dom egentligen?*

31 Expressen, 10 augusti 1984, *Skulle du våga skicka din son till en muskelfabrik?*

32 Expressen, 10 augusti 1984, *...men döm inte idrottsmännen för hårt, tycker Ljungquist*.

dock som en sympatisk person och man uppmärksammar i hög grad det stöd som han erhöll från nära och kära efter avslöjandet. Pressen ger dock samtidigt en bild av brottningsporten, och kraftsporter generellt, som visar att man misstänker att bruk av anabola steroider är vanligt förekommande och att dopning var vanligt utomlands, i synnerhet i östblocket.³³ Affären Johansson var alltså enligt tidningarna inte en enskild händelse utan ytterligare ett exempel på ett utbrett idrottsligt problem.

3. Slutsatser

Vilka slutsatser kan då dras av dessa dopningsfall? På grund av studiens och källmaterialets begränsade karaktär – tyvärr inte många. Däremot avspeglas vissa tendenser när dessa bägge dopningsfall jämförs, vilka är intressanta och manar till vidare forskning i ämnet. Nedan skall dessa beröras och några hypoteser formuleras för att förklara dem.

När man jämför de två dopningsfallen kan det noteras att Aftonbladet och Expressen i sin rapportering blivit alltmer aggressiva. I fallet Liljenwall hade man en ganska tillbakadragen roll där man mest rapporterade om händelseförloppet snarare än reagerade på vad som inträffat. Gällande Johansson däremot var bilden en helt annan. Här uttryckte båda tidningarna starka åsikter och många artiklar reagerade på, snarare än rapporterade om, händelseförloppet. Hur kan då detta förklaras?

En infallsvinkel är att rapporteringen kring fallen i hög grad påverkas av villkoren kring dopningsavslöjandena. Att Liljenwall behandlades mildt av pressen är på sätt och vis förståeligt, det tolkas som ett misstag, en missbedömning av alkoholstyrkan i ölet. I Johanssons fall stod det däremot tidigt klart att det var fråga om ett avsiktligt och medvetet försök att fuskas sig till framgång. Därför är det heller inte konstigt att reaktionerna blev starkare.

Samtidigt finns det vissa paralleller mellan fallen Liljenwall och Johansson som pekar i en annan riktning. Båda dessa personer hade medvetet tagit förmodat prestationshöjande preparat. I båda fallen konstaterades att det fanns en kultur inom idrotten att bruka sådana. Så, varför var rapporteringen kring fallen så olika?

En första hypotes är att svaret kan sökas i pressens egen utveckling under perioden. Medierna har blivit mer närgångna i sin rapportering och tagit plats som en aktör på olika plan i samhällsdebatten. Man nöjer sig inte längre med att rapportera utan önskar i högre grad att kommentera händelser. Detta är en utveckling som kan noteras inom alla samhällssektorer, inklusive idrotten.³⁴ Denna utveckling förklarar varför Liljenwall inte möttes av en särskilt hård dom i pressen medan Johansson fick löpa gatlopp. Men det förklarar inte varför Liljenwall framställdes som ett offer medan Johansson hängdes ut som en fuskare. För detta krävs en annan förklaring, som troligen kan sökas i idrottens utveckling under denna period.

33 Expressen, 10 augusti 1984, *Skulle du våga skicka din son till en muskelfabrik?* och Expressen, 6 augusti 1984, *Vi tar guld i "fusk-OS"*.

34 Strömbäck, Jesper, *Makt och medier*, Lund (2000), s 188 och Hadenius, Stig/Weibull, Lennart, *Massmedier: Press, radio och TV i förvandling*, Falun (1997), s 328-329. Se även: Bredelius, Lars, *Kvällspressens bild av dopning i Sverige under perioden 1968-2001*, C-uppsats vid historiska institutionen, Stockholms universitet (2001), s 2-5.

1960-talet utgör ett paradigmskifte i dopningsfrågan. Fram till denna punkt hade ett liberalt förhållningssätt varit rådande inom idrotten. Dopningen var ej reglerad och ansågs inte som ett problem. Men genom en kombination av ett ökande bruk av dopningspreparat och den elektroniska kommunikationsteknologins utveckling kom frågan att hamna på dagordningen både inom och utanför idrottssektorn. Allt sedan dess har samtliga inblandade aktörer, stater, idrottsorganisationer, med flera, tillämpat ett prohibitivt förhållningssätt, med alltför förbud av preparat och ett allt större antal dopningskontroller som följd.

Man kan alltså identifiera en process där dopningsfrågan, efter att ha hamnat på dagordningen, tilldelats allt större uppmärksamhet. Följden har blivit att anti-dopningsarbetet fått allt större resurser vilket lett till att allt fler dopade idrottare åkt fast i kontroller. Med tiden har det visat sig att dopningen inte var enstaka individers verk utan resultatet av en idrottskultur som existerat under den liberala eran i vissa idrotter och som levt vidare trots anti-dopningsarbetet.

Pressens reaktioner kan förklaras i ljuset av denna process. Liljenwall blev påkommen i en tid då arbetet låg i sin linda: då kunskaperna om dopningens användning och utbredning i stort var okänd och då förståelsen för problemet och var mindre. Att reaktionerna inte blev särskilt kraftfulla 1968, då Liljenwall som första idrottare någonsin befanns dopad, är därför förståeligt. 1984 var situationen en annan. Sedan 1968 hade ett tjugotal idrottare påkommits med dopningspreparat. Ett antal studier hade publicerats som visade att bruket av dopning var mycket utbrett i vissa sporter och ihärdiga rykten hade börjat spridas om en statsfinansierad, systematisk, dopning i de kommunistiska staterna i Östeuropa.

Dopningsfrågan måste dock införas i en större diskussion om den omvälvning som idrotten under de senaste decennierna genomgått, en utveckling präglad av professionalisering och kommersialisering. På det samhällsvetenskapliga fältet har denna utveckling karaktäriserats som en totalisering eller intensifiering, begrepp som i korthet innebär en process där idrotten i tilltagande mån kännetecknas av prestationsfokusering, resursmobilisering och resultat-optimering. Med prestationsfokusering avses det ökade tryck, från statsmakt, massmedia och sponsorer, som medfört att det blivit allt viktigare prestera, vinna, och att övriga prestationer tenderar att undervärderas i relation till seger. Prestationsfokuseringen har gått hand i hand med en resursmobilisering där inblandade aktörer tillskjutit medel för satsningar på materiella och träningsresurser. Till detta kan också föras begreppet resultatoptimering där de båda ovanstående faktorerna medfört en intensiv satsning på rationella och optimala träningsmetoder. Dessa tre begrepp förefaller samverka med varandra och skapar en spiral som i allt väsentligt förefaller intensifieras.³⁵

Denna process kan sägas ta fart på allvar under 1960-talet i Sverige. Under denna period avskaffades dopingregelverket i Sverige samtidigt som allt kraftfullare kritik restes mot amatörhegemonin, försvarad av IOK-presidenten Avery Brundage, i den olympiska rörelsen.³⁶ Dopningsfrågan är i högsta grad en del i denna process i form av ett verktyg i den pågående resultatoptimeringsprocessen. Intensifieringsprocessen verkar ha ökat både incitamentet till och förutsättningarna för dopning, vilket utvecklingen i Östblocket var ett tydligt exempel på.

35 Heinilä, Kalevi, *The Totalisation Process in International Sport*, Sportwissenschaft 1982/83, Lindroth, Jan, *Den moderna tävlingsidrottens intensifiering*, Idrott, historia och samhälle 1998 och Sandahl, Björn, *Intensifieringen av den lokala tävlingsidrotten i Sverige*, Idrott, historia och samhälle 2000.

36 Wikberg, Karin, *Amatör eller professionist?*, Stockholm (2005), s 255 och Senn (1999), s 146-147.

Samtidigt har en annan process noterats. I samband med idrottens övergång från amatörideal till professionsideal har den etik som genomsyrat idrotten förändrats från ett slags idrottsetik, som kan definieras med de Coubertins klassiska idrottsdevis ”Det viktigaste är inte att vinna utan att kämpa väl”, till ett slags arbetsetik, som kan definieras enligt devisen ”Winning isn’t everything, it’s the only thing”. Om den första betonar vägen snarare än målet så gör den senare det rakt motsatta.³⁷ Att en sådan vindkantring pågår indikeras av den tilltagande acceptansen för dopning bland aktiva idrottare och den kritik mot anti-dopningsarbetet som riktats från vissa delar av forskarsamhället.

Utvecklingen i dopningsfrågan är motsägelsefull. Processen karaktäriseras av följande, delvis oförenliga, tendenser:

- Rådande idrottsetik i allt väsentligt uppmuntrat alltmer extrema metoder för att nå idrottsliga framgångar. Dopningen får anses vara en bieffekt av detta.
- Dopninganvändandet inom internationell toppidrott förefaller inte avta. Idrottens intensifiering får anses vara den huvudsakliga förklaringen till detta då den både ökat incitamenten och möjligheterna till dopning.
- Trots detta så uppvisar toppidrottens ledande organisationer (den olympiska rörelsen, de internationella och nationella förbunden) en fortsatt restriktiv inställning till dopning och har snarast intensifierat sitt anti-dopningsarbete, både på nationell och internationell nivå.

I bakvattnet till massmedias utveckling skvalpade alltså konsekvenserna av totaliserings- och intensifieringsprocesserna, där den internationella toppidrotten alltmer börjat ta formen av ett politiskt och ekonomiskt spektakel. Johansson blev således en representant för ett korrumperat idrottssystem – en fuskare! Med detta är det heller inte svårt att förstå att reaktionerna blev mycket kraftfulla.

Referenser

Litteratur

Andrén-Sandberg, Åke, *Doping*, Stockholm (2003)

Bredelius, Lars, *Kvällspressens bild av dopning i Sverige under perioden 1968-2001*, C-uppsats vid historiska institutionen, Stockholms universitet (2001)

Hadenius, Stig/Weibull, Lennart, *Massmedier: Press, radio och TV i förvandling*, Falun (1997)

Heinilä, Kalevi, *The Totalisation Process in International Sport*, Sportwissenschaft 1982/83

Lindroth, Jan, *Den moderna tävlingsidrottens intensifiering*, *Idrott, historia och samhälle* 1998

Lindroth, Jan, *Kätterska tankar i dopningsfrågan*, *Blå boken* 2001

Ljungqvist, Arne, ”Doping förr, nu och i framtiden”, *Studier i idrott, historia och samhälle*, Red: Norberg,

---

³⁷ Andrén-Sandgren (2003), s 57-59 och Sage, George H., *Power and Ideology in American Sport*, Champaign Ill. (1998), s 53.

Johan, Stockholm (2000)

Sage, George H., Power and Ideology in American Sport, Champaign Ill. (1998)

Sandahl, Björn, Intensifieringen av den lokala tävlingsidrotten i Sverige, Idrott, historia och samhälle 2000

Senn, Alfred E., Power, Politics and the Olympic Games, Champaign Ill. (1999)

Strömbäck, Jesper, Makt och medier, Lund (2000)

Tamburrini, Claudio, The Hand of God, Göteborg (2000).

Wikberg, Karin, Amatör eller professionist?, Stockholm (2005)

Tidningar

Aftonbladet

Expressen